

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 28 mars 1922 kl. 1 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående avskaffande av biskops och konsistoriums överinseende över de allmänna läroverken och statens folkskoleseminarier.

I en inom andra kammaren av herr Wagnsson väckt motion, nr 180, hemställes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville — eventuellt och i den mån riksdagens medverkan därtill erfordras — efter inhämtande av riksdagens beslut vidtaga sådan ändring i nu gällande stadga för de allmänna läroverken och för statens folkskoleseminarier, att biskops och konsistoriums överinseende över nämnda undervisningsanstalter avskaffas.

Beträffande motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har efter erhållen remiss av motionen avgivit utlåtande (nr 2) över densamma och därvid lämnat efterföljande historik.

»År 1910 väcktes i första kammaren av herr Eliel Löfgren motion, vari hemställdes, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t gå i författning om vidtagande av sådan ändring i gällande bestämmelser, att de nuvarande eforaten över rikets läroverk avskaffades eller, därest några av de med nämnda ämbete förenade funktioner ansåges böra bibehållas under särskilt ämbete, i allt fall biskops självskrivna utövande härav måtte upphöra. Motionären sade sig icke vilja bestrida, att denna anordning haft goda skäl för sig, innan läroverksöverstyrelsen inrättades, men ansåg, att med den förändrade organisationen av läroverkens skötsel eforaten kommit att sakna varje berättigande. Enligt

Historik.

Bihang till riksdagens protokoll 1922. 12 saml. 1 avd. 5 häft. (Nr 11.)

motionärens åsikt borde biskoparnas eforat kunna avskaffas utan ändring av allmän lag eller kyrkolag och biskops skyldighet att vaka över undervisningen i stiftets skolor kunna bibehållas utan att han därför ägde något särskilt ämbete i skolorganisatoriskt hänseende.

Lagutskottet, som erhöll detta ärende till förberedande behandling, hade på anförda grunder hemställt, att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. Första kammaren biföll denna utskottets hemställan.

I andra kammaren däremot bifölls den i ämnet väckta motionen med 100 röster mot 89.

År 1913 väcktes i andra kammaren av herr Christiernson motion med hemställan, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga sådan ändring i nu gällande bestämmelser, att biskops självskrivna eforusställning måtte upphöra, och inkomma till riksdagen med förslag härom. Lagutskottet, dit ärendet hänvisades, hemställde i avgivet utlåtande i anledning av motionen, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och, där riksdagens medverkan erfordrades, för riksdagen framlägga förslag om sådan ändring i gällande bestämmelser, att biskopens eforusställning över de allmänna läroverken inom stiftet komme att upphöra. Denna utskottets hemställan bifölls av andra kammaren efter en lång överläggning med 141 röster mot 61, men avslogs av den första.

Vid 1918 års riksdag framställdes i en motion, väckt i andra kammaren av herr Björck m. fl. (II:266), ett slutyrkande, som överensstämmer med slutyrkandet i herr Wagnssons ovannämnda, i år avgivna motion. Utskottet tillstyrkte bifall till motionärernas förslag, och utskottets hemställan bifölls av andra kammaren. Förslaget avslogs emellertid även nu av första kammaren.

Eforus uppgifter enligt läroverksstadgan m. m.

De uppgifter, som enligt läroverksstadgan tillkomma eforus, äro väsentligen av två olika slag. Dels skall han i allmänhet öva tillsyn över läroverken, dels åligger honom att taga befattning med vissa ordningsangelägenheter rörande dem. Det åligger sålunda eforus

att ha uppsikt över de allmänna läroverken i stiftet och särskilt över det sätt, varpå kristendomsundervisningen vid dem handhaves, samt att för sådant ändamål besöka läroverken, börande han, därest brister av honom bemärkas, härom hos överstyrelsen göra anmälan;

att efter rektors förslag bestämma dag för termins början och slut;

att efter rektors förslag bestämma tid för läroverkets årsavslutning, förhör och uppvisningar;

att närvara vid studentexamen och för samma examen utse vissa vittnen;

att vid ombyte av rektor anställa vissa inventeringar;

att avgiva underdånigt yttrande i fråga om besättande av läraretjänst, vari kristendom ingår som ämne; samt

att för varje läroverk inom stiftet, med undantag av de inom stifts-staden belägna högre allmänna läroverken och stiftets samskolor, förordna en inspektor; och äger eforus, där han så finner lämpligt, att genom denna som sin ställföreträdare utöva den befogenhet och de åligganden, som tillkomma eforus.

Eforus, som äger vara tillstädes vid läroverkskollegiernas sammanträden och därvid, om han så vill, är ordförande, tillkommer dessutom en del uppgifter av mindre betydelse, som icke torde behöva att i detta sammanhang särskilt uppräknas.

Vad angår domkapitlens överinseende över de allmänna läroverken och statens folkskoleseminarier, må anföras följande. Domkapitlens befattning med läroverksärenden är mycket begränsad. Domkapitlen utgöra ett omstritt forum i fråga om åtal för tjänstefel mot läroverkslärare. För övrigt inskränker sig deras befattning med läroverksärenden till frågor av övervägande ekonomisk art. Mera vidsträckt är domkapitlens överinseende över statens folkskoleseminarier. Den lokala tillsynen över dessa seminarier utövas enligt seminariestadgan beträffande seminariet i Stockholm av Stockholm stads konsistorium och beträffande annat seminarium av konsistoriet i det stift, inom vilket seminariet är förlagt. I egenskap av lokal styrelse har konsistorium att öva allmän tillsyn över läroanstalten samt söka främja dess verksamhet och tillvarataga dess intressen. Konsistoriernas ordförande eller den av denne utsedde inspektorn äger att deltaga i kollegiets överläggningar, i vissa fall jämväl i besluten. Likaledes tillkommer konsistoriets ordförande eller seminariets inspektor viss befogenhet i ekonomiska angelägenheter. Och konsistoriet har ej blott den vid läroverken eforus tillkommande rätten att avgiva förslag vid besättande av kristendomslärarebefattningar utan yttrande- och förslagsrätt vid tillsättning av samtliga läraretjänster vid seminariet.»

Andra kammarens utskotts utlåtande är av följande lydelse:

»Utskottet underskattar icke betydelsen av det arbete, som biskopar och domkapitel tidigare utfört för svensk folkundervisning. Likväl finner utskottet, att biskops och konsistoriums överinseende över de allmänna läroverken och statens folkskoleseminarier bör upphöra, sedan undervisnings-

Domkapitlens överinseende över läroverk och seminarier.

Andra kammarens första tillfälliga utskott.

väsendet genom upprättandet av skolöverstyrelsen tilldelats en självständig administration och sedan stadgad erfarenhet vunnits, att denna icke blott är fullt vuxen att ensam utöva den myndighet, som nu tillkommer de nämnda kyrkliga institutionerna, utan också redan faktiskt fullgör en del av de åligganden, som samtidigt åvila eforus och konsistorium. Andra kammaren har sedan år 1910 tre gånger ställts inför det principspörsmål, till vilket man vid bedömandet av förevarande motion måste taga ställning: frågan huruvida undervisningen i läroverk och seminarier bör stå under kyrkans överinseende eller vila på självständig grund. Alla gångerna har kammaren uttalat sig mot kyrkans förmynderskap på dessa områden, år 1910 med 100 röster mot 89, år 1913 med 141 röster mot 61 och år 1918 utan votering. Utskottet anser, att de skäl, som vid dessa tillfällen anförts till stöd för den uppfattning, som andra kammaren uttalat, fortfarande äga sin fulla giltighet, och att andra kammaren sålunda bör vidbliva den ståndpunkt, den förut intagit i frågan.

Nu inskränker sig utskottet till att uttala, att åtskilliga eforus eller domkapitel ensamt tillkommande angelägenheter äro av den art, att de utan risk och på starka skäl kunna överlämnas åt skolmyndigheternas uteslutande handläggning. Läroverksöverstyrelsen uttalade till 1918 års riksdag, att det vid varje läroverk behöves en lokal, utanför kollegiet stående myndighet dels för avgörande av en del småärenden, vilkas centralisering allenast skulle göra arbetets gång tyngre, dels för utredande och förberedande av en del ärenden med den kännedom om lokala och personliga förhållanden, som överstyrelsen icke i tillräcklig grad kan äga, dels också för ledningen av vissa läroverkens förrättningar, högtidligheter och dylikt. Detta, som naturligtvis kan tillämpas även i avseende på seminarierna, vill utskottet ingalunda bestrida; men mot detta medgivande må ställas överstyrelsens egen förklaring, att visserligen följer härav icke, att lämpligaste sättet för beredande av dylik lokal myndighet är, att stiftets biskop är självskriven till att tjänstgöra såsom sådan, respektive utse annan person till sin ställföreträdare i denna egenskap. Överstyrelsen kunde mycket väl, eventuellt efter förslag av kollegium, utse inspektör för de allmänna läroverken lika väl som för de kommunala och enskilda läroanstalterna. I synnerhet för de läroverk, som äro förlagda utom stiftsstäderna, skulle en sådan anordning erbjuda påtagliga praktiska fördelar. För nuvarande system kunna inga bärande praktiska skäl anföras, och uppenbart är, att en sådan lokal skolmyndighets obligatoriska bundenhet vid ett ekklesiastiskt ämbete eller ämbetsverk icke står i överensstämmelse med den princip, från vilken inrättandet av lekmanastyrelser över nu ifrågavarande undervisningsverk utgår. Och vad angår biskops och domkapitels allmänna tillsyn över nu ifrågavarande läro-

anstalter, synes denna antingen vara betydelselös och redan därför kunna avskaffas eller också kunna utövas i strid med de grundsatser, som tillämpas av överstyrelsen, och därigenom äventyra enhetligheten i läroanstalternas ledning. Ansatser i sådan riktning ha icke saknats, även om olägenheterna ej gjort sig särskilt gällande. Den förefintliga faran bör ju förr dess hellre undanröjas.

Utskottets nu gjorda uttalande innebär intet ståndpunktstagande i frågan, huruvida biskop och konsistorium jämväl böra helt skiljas från uppsikten över läroverkens och seminariernas kristendomsundervisning. Även med bifall till den förevarande motionen låter det tänka sig, att biskop och domkapitel erhöile en viss rätt att följa denna undervisning. Frågan huruvida och under vilka former detta kunde och borde äga rum, vilken fråga även sammanhänger med andra spörsmål angående denna undervisning, torde alltså böra av Kungl. Maj:t upptagas till övervägande.

Vid Kungl. Maj:ts prövning av frågan torde ock böra närmare utredas, dels huruvida ej hänsyn till död mans vilja kan förbjuda ändring i fråga om biskopars och domkapitels på testamenten och donationsbrev vilande befattning med vissa läroverksärenden, dels huruvida och i vad mån ändring bör vidtagas i biskops och domkapitels befattning med sådana läroverksärenden, som så att säga allenast till sin ena sida äro läroverksärenden och till sin andra sida uppenbarligen röra stiftsstyrelsen.

Då varken principiella eller praktiska skäl längre motivera biskoparnas och konsistoriernas överinseende över de allmänna läroverken och statens folkskoleseminarier, får utskottet med stöd av det anförda i anledning av herr Wagnssons förevarande motion hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga sådan ändring i nu gällande bestämmelser, att biskops och konsistoriums överinseende över de allmänna läroverken och statens folkskoleseminarier avskaffas.»

Reservation hade avgivits av herrar *Wallerius*, *Björkman* i Länghem och *Gardell* samt fröken *Wellin*, som ansett, att utskottets utlåtande efter dess historik bort ha följande lydelse:

»Motionären anför såsom motiv för sitt yrkande dels vad han kallar principiella skäl, och dels att praktiska olägenheter skulle följa av den nuvarande ordningen för biskops och konsistoriums åliggande i fråga om de allmänna läroverken och för konsistorium beträffande folkskoleseminarierna.

De principiella skälen skulle vara, att ifrågavarande anordningar icke skulle vara »förenliga med vår tids uppfattning» och att vad som nu ålig-

Reservation.

ger biskop och konsistorium skulle »på starka skäl kunna överlämnas åt skolöverstyrelsen».

Motionären ej ens försöker att ådagalägga, att de av honom överklagade förhållandena äro oförenliga med vår tids uppfattning. Försiktigare hade varit att inskränka sig till och att vädja allenast till sin egen uppfattning. Åtminstone har ej kommit till synes någon allmän opinion om och fordran på »en avskrivning av biskops och konsistoriums inflytande på undervisningsväsendet».

Även om så skulle vara förhållandet, att vad som nu åligger biskop och konsistorium utan risk kunde överlämnas åt skolöverstyrelsen, anser dock utskottet, att sådan förändring vore olämplig. Allmän är klagan, att mycket onödigt skrivebete betungar de allmänna läroverken och seminariernas rektorer liksom skolöverstyrelsen på grund därav att till denna styrelses avgörande nu måste genom remisser hänskjutas en mängd obetydliga ärenden, vilka på mycket lättvindigare och lika tillfredsställande sätt borde kunna och förut pläгат avgöras av lokal myndighet. Det är så långt ifrån att biskoparnas och konsistoriernas otidsenliga inflytande skulle medföra »olägenheter i form av onödig omgång och tidsutdräkt», att tvärtom det motsatta förhållandet torde vara ett faktum.

Motionären anser såsom önskvärd och nödvändig förändring, att biskops uppsikt särskilt över det sätt, varpå kristendomsundervisningen vid de allmänna läroverken handhaves, måtte upphävas. Men han underlåter att anföra några skäl för denna sin uppfattning; och några sådana hava ej heller från annat håll låtit höra av sig. Väl står den påtalade anordningen samman med den nära förbindelse, som äger rum mellan det borgerliga och kyrkliga samfundet i vårt land.

Slutligen klagar motionären över att »eforus sättes i tillfälle att avgiva yttrande och förslag vid tillsättningen av alla läraretjänster, vari kristendomen ingår såsom ämne». Då ej fråga är om annat än yttrande och förslag, efter det att förut vederbörande rektor avgivit sådana, och då därtill kommer att efteråt skolöverstyrelsen har att till Kungl. Maj:t inkomma med yttrande och förslag i ärendet, innan detta avgöres av honom, kan utskottet ej finna någon anledning till att dela motionärens farhåga i fråga om sagda åliggande.

Vad nu anförts, gäller i all huvudsak även om motionärens motivering för yrkandet om upphävande av konsistoriums befattning med ärenden röranden folkskoleseminarierna. Flera praktiska olägenheter skulle bli en följd av sådant upphävande. Bland dem må endast nämnas påkommande behov av tillfälliga vikarieförordnanden vid inträffande sjukdomsfall bland seminariernas ordinarie lärare. — När den nya folkskolestadgan (av ²⁶/₉, 1921)

i § 65 föreskriver följande: »Biskop och domkapitel i varje stift åligger att ha en sorgfällig uppsikt över anstalterna för folkundervisningen samt vaka över deras ledning och utveckling till uppfyllande av deras viktiga bestämmelse», så förefaller det minst sagt obefogat att söka beröva nämnda myndighet den befattning den har med lärarekrafternas utbildning för folkundervisningen.

I saknad av sakskalet ser sig motionären om efter rena möjligheter till olägenheter av den nuvarande anordningen. Men hur man än ordnar en sak, kunna icke olägenheter eller anmärkningar undgås. De nyare anordningarna på undervisningens område ha näppeligen rönt mindre anmärkningar än den äldre med domkapitlens större inflytande. Och vad dessa senare angår bestå de till betydande del just av lärare och äro mera inrättade att vara läroverksstyrelser än kyrkostyrelser. Biskopens akademiska bildning och erfarenhet torde väl också i någon mån garantera, att han avgjort hör till dem som inom stiftet äro bäst lämpade att handlägga hithörande göromål.

Gent emot vad motionären yttrar beträffande möjliga olägenheter är av intresse att anföra vad läroverksöverstyrelsen i sitt yttrande av den 9/3 1918 över en motion i samma syfte uttalar om den verkliga erfarenheten i fråga om eforus' inflytande på detta område: »Överstyrelsen vill såsom sin erfarenhet vitsorda, att dylika risker icke haft någon egentlig betydelse, utan vida övervägts av det förut framhållna värde, som för läroverken ligger i förefintligheten av en institution av ifrågavarande karaktär. Som sammanfattande omdöme vill överstyrelsen alltså uttala, att erfarenheten av det sätt, varpå eforusinstitutionen i verkligheten fungerar, icke går i den riktning, att de i motionen påyrkade förändringarna skulle innebära en vinst för läroverken, utan tvärtom. Motionärerna synas emellertid i själva verket mindre ledas av hänsyn till läroverkens behov, sådana dessa i levande livet te sig, än av vissa teoretiskt principiella hänsyn... Överstyrelsen... kan icke finna, att läroverkens självständighet eller förmåga i övrigt att fylla sin uppgift i någon mån skulle kräva ett dylikt försvinnande... Överstyrelsen håller fastmer före, att en lokal myndighet med i huvudsak eforus' ställning är befrämjande för läroverkens sunda utveckling, och att det då är bättre fasthålla vid en redan förefintlig, i huvudsak väl fungerande institution än att skapa en ny utan den fasthet, traditionen ger, och med även i övrigt ovissa förutsättningar för fyllandet av sin uppgift.

Med hänvisning till vad ovan anförts får utskottet härmed hemställa, att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.»

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Utskottet.

Under återopande av vad andra kammarens utskott i ämnet anförde får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 28 mars 1922.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell, Pauli, Åström, Andersson* i Hägelåkra, *Strutz, Andersson* i Myggenäs och fröken *Hesselgren*.

Reservation

av herrar *Borell, Andersson* i Myggenäs och *Andersson* i Hägelåkra, vilka anförde:

»Då erfarenheten givit vid handen, att den nuvarande anordningen med en lokal, av biskop eller konsistorier bestående myndighet för överinseendet över de allmänna läroverken och statens folkskoleseminarier varit till gagn för desamma och det enligt vår mening icke förebringats några bärande skäl, varför det oaktat nämnda myndigheter skulle berövas sin befogenhet i berörda hänseende, anse vi, att utskottet bort hemställa,

att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.»
